

השאיפה הרוסית לסדר עולמי חדש והמלחמה בין ישראל לחמאס

בת חן דרויאן פלדמן, ארקדי מיל-מן | 17 בדצמבר, 2023 | גיליון 1801

לאחר אירועי ה-7 באוקטובר אימצה רוסיה עמדה מובהקת בעד חמאס, ונשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, אף קשר בין גורלה של רוסיה לגורל העם הפלסטיני. עמדה זו נובעת מתפיסה, שמקדם פוטין, שלפיה העולם נמצא בתהליך מעבר מסדר עולמי חד-קוטבי לסדר רב-קוטבי. ישראל, על פי תפיסה זו, שייכת למערב בהובלת ארצות הברית ולכן מהווה חלק מהקוטב העוין את רוסיה. ניתוח שיח של אנשי אקדמיה, הוגי דעות ומומחים רוסיים בתחומי מדיניות חוץ מעלה שקיימת ביניהם תמימות דעים ביחס לתפיסה זאת. לכן, על רקע המתרחשות הגוברת בין רוסיה לארצות הברית, על ישראל להבין את התפיסות המעצבות את המדיניות הרוסית שמכוונת לשבירת הסדר העולמי הנוכחי, ובמסגרת זו גם להבין את התפקיד שמייחדת רוסיה לעולם המוסלמי בסדר הרב קוטבי שהיא שואפת ליצור.

הנרטיבים של נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, לגבי המלחמה בין ישראל לחמאס גורסים שהמערב, בהובלת ארצות הברית, הוא האחראי למלחמה זו כמו גם לקונפליקטים אזוריים אחרים בעולם. פוטין מאשים את ארצות הברית במלחמה וכן בכישלון התהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים, לאחר שניכסה לעצמה את תפקיד המתווך היחיד תוך נטרול הקוורטט. בנוסף, פוטין מתאר את ארצות הברית כמלבה את המלחמה ובאמצעות הכאוס שהיא יוצרת היא שואפת להחליש את מתחרותיה, ביניהן רוסיה. וזאת, על מנת למנוע את עלייתו של סדר עולמי רב-קוטבי חדש ולהשאיר על כנו את הסדר העולמי החד-קוטבי שבהובלתה. פוטין גורס שרוסיה אינה יושבת בחיבוק ידיים ומנהלת את המאבק של התנועה לשחרור לאומי נגד "ההגמוניה האמריקאית" בשדה הקרב באוקראינה, שם "מוכרע הגורל של רוסיה ושל העולם כולו, כולל עתיד העם הפלסטיני".

לעומת זאת, בפרסומיהם של מומחים רוסיים שונים – אנשי אקדמיה וחברים במכוני מחקר המקורבים למשטר – ניתנים הסברים מגוונים לפרוץ המלחמה, ורובם מתייחסים לתהליכים ולנסיבות במזרח התיכון בשנים האחרונות, אך כמעט שאינם מתייחסים לאחריות האמריקאית והמערבית כפי שגורס פוטין. לדוגמה, וסילי קוזנצוב, מומחה למזרחנות של האקדמיה הרוסית למדעים, [מונה](#) סיבות שונות שהביאו למתקפה של חמאס, ביניהן ניסיון של חמאס לעצור את ההתקרבות בין ערב הסעודית לישראל ולבלום את תהליך הנורמליזציה באזור; מאבקי כוח פנים-פלסטינים וניסיון של חמאס להשיג שליטה ברשות הפלסטינית; המשבר הפנים-ישראלי

שהביא את חמאס להאמין שישראל נחלשה. את העיתוי מקשר קוזנצוב לסימבוליות של זמן ההתקפה למלחמת יום הכיפורים - המלחמה היחידה שלגביה רווחת תפיסה ערבית כי ישראל כשלה והפסידה. גם ולדיסלב טולסטין, מרצה בכיר במכון הממלכתי ליחסים בין-לאומיים היוקרתי במוסקבה, מציין כי ברמה האזורית, ההתקרבות בין ערב הסעודית לישראל הייתה גורם מרכזי לתקיפה של חמאס, במיוחד לאור תפיסתה של ערב הסעודית את עצמה כמנהיגת העולם הערבי כיום. לטענתו, הבנייה הישראלית בהתנחלויות בגדה המערבית והמדיניות הישראלית כלפי אסירים פלסטינים היו גם הן בין הגורמים למתקפה. אלכסנדר דינקין, ראש המכון לכלכלה עולמית ויחסים בינלאומיים, [הוסיף](#) באופן נחרץ את הטענה שארצות הברית עומדת מאחורי מתקפת חמאס וטוען שלא סביר שהיא תכננה את המתקפה במקביל לתמיכה בנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית וכי למעשה אינה מרוויחה מההסלמה בין ישראל לחמאס. יודגש שחוקרים אלה אינם מתייחסים לקשרים בין חמאס לאיראן.

בקהילת המומחים ניתן לזהות קולות נוספים, שונים מהנראטיבים שמוביל הנשיא פוטין. פיודור לוקיאנוב, אחד המומחים הבולטים למדיניות חוץ המקורב לאדמיניסטרציה הנשיאותית, [טוען](#) שמתקפת חמאס "לבד או בהשתתפות החברים הטובים מאיראן" לא הביאה להישגים וכינה את אנשי חמאס "דתיים פנאטיים". בניגוד לעמדה הרוסית הרשמית, לוקיאנוב אומר ש"הפעולות הברבריות לחלוטין של חמאס באופן טבעי הביאו לתגובה תואמת מצד ישראל". הוא ממשיך וטוען, שהרושם המתקבל הוא שבחמאס אדישים למספר ההרוגים הפלסטינים. אליבא דלוקיאנוב, אנשי חמאס אינם מתחבאים מאחורי אוכלוסייה אזרחית, אלא "מאמינים שזוהי מטרה קדושה שכדאי למות בשבילה". הוא מדגיש כי אינו רואה כיצד ניתן לפתור את הסכסוך.

בין המומחים היו שהתייחסו לכישלונה של המדיניות האמריקאית במזרח התיכון. לדוגמה, טימופיי בורדצ'ב, ראש תוכנית בפורום ולדאי (Valdai) שבו פוטין משתתף שנים רבות, [התייחס](#) גם הוא לכישלון האמריקאי, שנעוץ לדעתו בהתחייבויות רבות לצדדים שונים, אשר בלתי-אפשרי לקיים את כולן. לדוגמה, לגבי המלחמה בעזה, ארצות הברית תומכת פומבית בישראל ותמיכה זו מסכנת את מעמדה בעולם המוסלמי, מנגד, הלחץ האמריקאי על ישראל מעורר חוסר שביעות רצון בקרב ישראלים, הרואים בארצות הברית בעלת ברית בלי תנאי. וניאמין פופוב, לשעבר שגריר רוסיה בתימן, לוב ותוניסיה, ועמית במועצה הרוסית לעניינים בינלאומיים, הנוקט עמדה אנטי-ישראלית מובהקת, [טוען](#) שארצות הברית פעלה כדי להפוך את הנושא הפלסטיני למשני, ולכן המלחמה בעזה מהווה מכה למדיניות החוץ האמריקאית. זאת, למרות לארצות הברית היו מספר הצלחות באזור, במיוחד תהליך הנורמליזציה בין מספר מדינות ערביות לישראל, כשכוונתו ל"הסכמי אברהם". כעת, תמיכתה של ארצות הברית בישראל והגיבוי הצבאי שהיא מעניקה לה הופכים את "ארצות הברית לשותפה לטרגדיה". לדעתו, אחת התוצאות החשובות של המלחמה בעזה הינה גיבוש העולם המוסלמי, וההוכחה לכך היא ההחלטה מה-11 בנובמבר של פסגת הליגה הערבית והארגון לשיתוף פעולה אסלאמי, שנערכה בריאד, להחזיר את סוגייה הפלסטינית לסדר היום. להבנתו של פופוב,

בכוחו של העולם המוסלמי לדאוג לאינטרסים שלו, כלומר להפוך לאחד הקטבים בסדר העולמי הרב-הקוטבי החדש, שפוטין חותר לבסס.

ואכן, ההתייחסות של פוטין למלחמה בעזה הינה חלק מתפיסתו את הסדר העולמי הרב קוטבי החדש שהוא שואף אליו. בנאומיו האחרונים תקף פוטין את ארצות הברית וטען ש"הדיקטטורה של ההגמוניה האמריקאית" הופכת לרעועה ומסוכנת לשאר מדינות העולם, והמצב בעזה מהווה הוכחה לכך, לדבריו. מוטיב זה מופיע גם במאמרים נוספים. איוון טימופייב, מנכ"ל המועצה הרוסית לעניינים בינלאומיים (מוסד מחקר המקורב לאדמיניסטרציה הנשיאותית) [טוען](#) שהמלחמה בין ישראל לחמאס היא ביטוי להיחלשותו של הסדר העולמי החד-קוטבי. עם זאת, טימופייב מתאר את המלחמה בעזה וקונפליקטים אחרים כתוצאה מהחולשה של ארצות הברית וחוסר איזון במערכת היחסים הבינלאומיים, ולא כמדיניות מכוונת של ארצות הברית שתכליתה לשמר את הסדר העולמי, כפי שטען פוטין. גם לוקיאנוב [נורס](#) שהמלחמה בעזה היא שלב נוסף של הרקונסטרוקציה העולמית, שהחלה בתחילת המאה.

חלק מהמומחים מדגישים את החשיבות של העולם המוסלמי בכינונו של הסדר העולמי החדש. רוסלן ממדוב, חוקר בכיר במרכז ללימודים ערביים ואסלאמיים במכון למזרחנות במוסקבה, שנוקט עמדה אנטי-ישראלית, [טוען](#) שמנהיגי מדינות ערב עדיין שבויים בתפיסת הסדר העולמי החד-קוטבי הישן. רק שבירת הפרדיגמה הזאת, לדעתו, תוביל ליצירת הסדר העולמי החדש. הוא מותח ביקורת על חוסר המעש של מדינות ערב בסוגייה הפלסטינית, אך גם מודע למחלוקות הקיימות ביניהן (איחוד האמירויות, ערב הסעודית, מצרים) לבין חמאס, שכן הן רואות בו סכנה למשטריהן. גם אלכסנדר דוגין, אידאולוג בולט בקרב הלאומנים הקיצוניים הרוסיים, [מציג](#) את המלחמה בעזה כחלק מעימות רחב יותר בין רוסיה למערב. לדידו, כעת, כשמדינות המערב ו"הפרוקסי הישראלי" תוקפים את העולם המוסלמי, המדינות המוסלמיות יבינו שהסכסוך בין ישראל לחמאס הוא חלק מהמאבק על הסדר העולמי, והן יוכלו להבין טוב יותר את המאבק של רוסיה באוקראינה. לדעתו, רוסיה וסין הן בעלות הברית של העולם המוסלמי במאבק על העולם הרב-קוטבי. כל אחד מהקטבים יצטרך להוכיח את זכותו להתקיים באמצעות מאבק, רוסיה מול אוקראינה, סין מול טאיוואן, והעולם המוסלמי במסגרת פתרון הסוגייה הפלסטינית. אם העולם המוסלמי לא יצליח להתאחד וליצור קוטב מוסלמי, יתעכב התהליך של המעבר לעולם רב-קוטבי.

ניתוח השיח המתנהל על ידי מומחים ברוסיה מעלה שהתמיכה בנראטיבים של פוטין אינה חד משמעית, וחלקם אף מציגים דעות מנוגדות. אין מדובר בפלורליזם במובן המערבי של המושג, אם כי ניכר כי קיימת רמה מסוימת של חופש ביטוי בנושאים שאינם מסכנים ישירות את המשטר. עם זאת, התזה שלפיה העולם נמצא בתהליך של מעבר מעולם חד-קוטבי לעולם רב-קוטבי היא חלק מהמיינסטרים ומקובלת גם בקרב מי שמביעים דעות שאינן מתיישבות עם העמדה הרוסית הרשמית. לפי ראיית עולם זו, העולם המוסלמי הוא חלק חשוב בארכיטקטורה הרב-קוטבית ומהווה קוטב ייחודי כלפי רוסיה, שאליו היא עושה מאמצים להתקרב. ישראל,

על פי תפיסה זו, שייכת למערב בהובלת ארצות הברית, ומהווה חלק מהקוטב העיון את רוסיה. על רקע המתיחות הגוברת בין רוסיה לארצות הברית, על ישראל להבין את התפיסות המעצבות את המדיניות הרוסית שמכוונת לשבירת הסדר העולמי הנוכחי, ולפרש את התנהלותה של רוסיה מול ישראל דרך פריזמה זו: העמדה האנטי-ישראלית שנקטה רוסיה בקשר למלחמה נגד חמאס מהווה הוכחה נוספת לכך שיש לראות את יחסיה של רוסיה עם מדינות וארגונים שונים על פי תפיסת הסדר העולמי הרב-קוטבי שהיא שואפת ליצור.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט